

Babblets morfologi

Mara Lee

I efterordet till *Vittnesmål*, som är en översättning av ett utdrag ur Charles Reznikoffs *Testimony: The United States 1885–1915*, citeras författaren som lär ha sagt: ”I didn’t invent the world, but I felt it”. Efterordsförfattaren, tillika översättaren och poeten Ulf Karl Olov Nilsson, kan inte undgå frestelsen att felcitera honom: ”I didn’t invent the word, but I found it”.

Samtidigt som Nilsson förvränger Reznikoffs ord utvinner han en större träffyta och närhet. Det skeva kommunicerar bättre. Det är dessutom ett citat som vid första anblick tycks minst lika tillämpligt på Nilsson själv som på Reznikoff, ty båda två arbetar med funnet språk, i mängder. Men den motsättning mellan *att uppfinna* och *att finna* som citatet cementerar – det vill säga mellan det lyriska och det konceptuella – är hos Nilsson porös och uppluckrad. Därutöver implicerar *I found it* ett suveränt diktsubjekt som skulle vara immunt mot språkets motattacker, vilket rimmar illa med Nilssons opålitliga, ständigt abdikerande diktsubjekt. I Nilssons poesi är det orden som tycks producera sitt subjekt, och inte omvänt. Språket kommer från en annan plats. Vem är egentligen herre i detta hus?

Att läsa Nilsson kan vara som att stiga in i ett parallellt universum. Ord, personer och miljöer känns bekanta, ändå är allting anorlunda.

Vardagsspråket, eller bruksspråket, är diktens primära material. Det är ett språk som är opoetiskt, marginellt, eller till synes meningslöst. Fokus ligger inte på det enskilda ordet, utan på större enheter som frasen, paragrafen eller stycket och rör sig därmed från det lyriskas förtätning till mer avförtrollade metoder, jämförbara med den moderna byråkratins sätt att arbeta med listor och inventeringar, katalogiserande och samlande.

Hos Nilsson tas mening aldrig för givet. I ett slags poesins motsvarighet till konstens ”luta, hålla, bestryka, täcka” har Nilsson systematiskt demonstrerat en inriktning på själva utsägelseakten samt skriften sedd som medium. Men oavsett metodernas stränghet eller noggrannheten i de konceptuella teknikerna, efterlämnas alltid ett spår, något som förblir oinkorporerbart i den slimmade konceptuella kroppen. I slaggprodukterna lyser ibland meningen som starkast; mening som bieffekt, men knappast slumpmässigt – Nilsson litar på sina metoder. Därtill har han djupa kunskaper om psykoanalys; han vet att det som bortträngs är dömt att återvända i en ny, främmande skepnad.

I en kulturell offentlighet som maximerar pratet och minimerar betydelserna är Nilsson den förste att undersöka babblets morfologi. Pratet som invaderar alla nivåer av vårt språk, även det mest intima. Nilsson visar hur sorgens och glädjens kliniska språk i födelse- och dödsannonser uppvisar en minimal variation och nästan exakt samma mimik. Förbindelserna mellan innehåll och form, mening och meningslöshet omkopplas. Det som lyser mot läsaren är varken sorg eller glädje, utan konventioner.

Men i spåren av alfabetiska eller kronologiska listor över sjukdomar och instruktionsmanualer, yrken och barndomsminnen, framträder en mening som vardagsspråket vanligtvis sopar undan. Betydelse uppstår där man minst anar det. Metaforiskt uttryckt: Mitt i Nilssons konceptuella maskinpark snubblar man alltid över ett hjärta. Hur det har hamnat där vet ingen men det bultar och piper efter luft, lägger sig i vägen och sätter krokben för de mest uppumpat maskulin glänsande och metodstränga övningar. Som om han har gått varvet runt. Alltså: Till skillnad från mer lyriska uttryck inom poesin som utan framgång försöker förneka inverkan av produktionsteknologiska förutsättningar samt spåren av en ofrånkomlig mediering i försöken att framkalla ett spontant uttryck, där sålunda ett månsken aldrig lyckas fastställa sitt ursprung utan kastas omkring i eviga reflexer, eller ett mörker visar sig emana mindre från själen än från

bläckstråleskrivarens blödande patron – det vill säga du sökte en poet men fann en byråkrat – kan man i Nilssons fall spåra en delvis reverserad formel. Ett försök att röra sig bort från den spontana ingivelsen, det autentiska uttrycket genom uttänkta metoder, men där hjärtat ändå lyckas ta sig in bakvägen.

Ibland förknippas dikt med list. Till exempel står hela diktkonsten på spel när Oden med hjälp av förförelse och list förhandlar sig till några munnar diktarmjöd men sedan bryter överenskommelsen och hinkar i sig hela kruset, flyr fältet med sitt byte som han sedan kräks upp vid framkomsten. Andra gånger förknippas dikt med olist. Till exempel när Orfeus trots varningar vänder sig om och ser på sin älskade Eurydike fastän han vet att han därmed dömer henne till skuggorna. Men han kan inte låta bli.

Nilssons dikt förenar list med olist, slughet med idioti. Den konceptuella dikten i Nilssons tappning är inte rädd för dåliga idéer. Dikten ”Valtning” (*Bråkaren*, 2011) med rader som ”räderi sigkommen intelse” talar sitt tydliga språk. Eller varför inte den homofoniska översättningen av Första Moseboken (*Stammar*, 2002), eller snabbsammanfattningen av Kung Oidipus, Odyssén och Nya Testamentet på tolv rader (*Synopsis*, 2007). Man kan fråga sig vad det är för mening med att sno prefixen från ord, att bokstavligen snöpa dem som i ”Valtning”, eller att hugga itu dem på mitten som i dikten ”Sop och tipp”. Antagligen av samma anledning som att det kryllar av fäder i Nilssons böcker, i synnerhet i *Stammar*: kyrko-, familje- och litteraturpatriarker. Samtliga utsätts för en rad ingrepp och manipulationer: samplingar, remixar, montage, felöversättningar, translexikala översättningar, cut-up... Att medvetet översätta fel och förvränga, att snöpa ett ord eller att hugga itu en far – dessa *handlingar* skulle kunna ses som, anakronistiskt uttryckt, en poetisk motkastration. Poeten framstår härmed som en liten Oidipus som vägrar att inrätta sig under rådande språkliga hierarkier och istället går lös på språket med de metoder som står till buds för den som vill skriva om lagarna. Så framträder den dåliga idén i ett nytt ljus; den är ett led

i ett fadersuppror, en provokation och ett yttersta försök att utmana den mäktigaste fadern av dem alla, nämligen den språkliga meningen – detta lilla snitt som betyder allt.

Den dåliga idén är också i linje med det fält av postkonceptualism, ”muddy conceptualism” och ”decreative writing”, där genuin idioti kan vara del av en arbetsmetod. Att göra sig till idiot, avlära common sense-uppfattningar som en nödvändig strategi för att synliggöra både den debilitet och den skönhet som annars döljs av vårt automatiserade språkbruk. Poesi som minnesarbete som löpt amok; poesi som aktiv glömska.

Den frihet som avtäcks efter en resa till språkets nollpunkt har Nilsson frilagt med benhård konsekvens. Bara efter en resa dit, mödosam, jobbig och fylld av främmande namn, familjer, stammar och konstiga sjukdomar är fältet fritt, förött, som efter en katastrof.

Är det därför Nilssons dikt tycks utmana vår känsla för moral? Det är obehagligt att upptäcka att språket i sig inte innehåller några förbestämda värden, att se dess villkorlighet demonstreras så kompromisslöst. I ett språk där *någons stöd* låter exakt likadant som *någons död* vore det enklast att hålla för öronen. Ty det är obehagligt med likställanden, med nivellering, eftersom stora delar av vårt omdöme bygger på hårt hierarkiserande och sorterande modeller.

Hos Nilsson är ord och kategorier i ständig förvandling. I *Handlingarna* är detta undersökningens själva nav. Allt kan bli verb.

En sådan förskjutning är rolig, men också obehaglig. Ty om en poet förmår belysa att inget är fast, inget beständigt, betyder det också att våra positioner i en språklig ordning inte bara är ifrågasatta utan också fruktansvärt sköra. Denna frihet uppenbarar undersidan av vår värld av möjligheter. Det vill säga i en värld där allting är möjligt, där du kan bli vad du vill, göra vad du vill och uppnå allt du begär, blir den negativa konsekvensen att du också riskerar att bli allt du *inte* vill, uppnå allt du *inte* begär och så vidare.

Med andra ord, visst, propagandan säger att i vår sköna nya värld kan en tiggare bli

direktör, men direktören kan också bli tiggare. Den som är överst kan nästa dag bli underst. Världens rikaste land kan bli bankrutt över en natt.

I sin framställning av möjligheternas nattsida rör sig Nilssons dikter i en gränstrakt vars evakuering av beständiga värden tvingar läsaren att konfronteras med obekväma frågor: På vilket sätt hänger ekonomiskt och semantiskt värde ihop? Vad händer med språket när ekonomiska värden och måttstockar fullkomligt dominerar våra mänskliga aktiviteter och uttryck? Estetik, etik och politik överlagras – dikten som samhällskritik. Men till skillnad från självbelåtna redovisningar i form av ett-till-ett-dokumentationer av världens elände vars självkräftfärdigande uttrycks (som att) *vi måste visa hur världen egentligen ser ut* och därmed enbart reproducerar den skit den vill kritisera, så arbetar Nilsson alltid med ett mått av förståelse och främmandegörande, det vill säga med litterära grepp som omöjliggör ett passivt konsumerande av en förment omedelbart tillgänglig ”verklighet”. Ty den verklighet som träder fram hos Nilsson är en verklighet som läsaren måste arbeta sig in i. Till synes vardagliga fraser turneras, upp-repas, parafraseras. Det kan vara som att tvingas tugga något trist och tråkigt, en bit lakritsrot, och inget händer, men du vet att du måste fortsätta tugga. Så händer det, en bild framträder, eller åtminstone fragmentet av en bild.

Den första reaktionen på denna händelse utgörs av skratt; skrattet som är vårt enda svar när vi inte vet vad vi ska säga, en mänsklig handling som vädjar till värden som gemenskap, glädje och lättnad. Skrattet som en oformulerad reaktion på att vi förstår, men inte kan uttrycka vad. Men efter en stund går det inte längre att skratta. Man tystnar. Sväljer. Får en klump i halsen. Det mörknar för synen. Ska det fortsätta så här? Är han inte klar snart? Vad vill han? Det är inte kul längre. Nu får han komma på något nytt.

Det som är viktigt är att Nilsson alltid fortsätter. Här liknar han franska föregångare som Christophe Tarkos, Charles Pennequin eller Georges Perec. Nilsson är poet och undersökningen måste slutföras, därför fortsätter han.

Han ger oss det vi vill ha, men han ger oss även det vi *inte* vill ha. Eller kanske, det som vi inte *vet* att vi vill ha.

Det är denna begärsaspekt som skapar ett problem i apparaten. En osäkerhetsfaktor. En plats där läsaren blir sårbar, men även författaren. Ty här framträder poesins mest oroväckande förmåga: att synliggöra ett begär som ännu inte är preformaterat och domesticerat i enlighet med konsumtion eller funktion.

Det mänskliga begäret är tillsammans med den mänskliga felbarheten både metod, form och innehåll i Nilssons dikt. Våra fel kan ofta spåras tillbaka till begären. Att Nilsson är praktiserande psykolog brukar nämnas. Men även en poet kan vara expert på begär, det är inte en yrkesfråga, utan en fråga om att konsekvent följa det till vägs ände. Eller med psykoanalytisk jargong: att inte försaka det.

Nilssons dikt rör sig som sagt mot den punkt där språket blir innehållslöst, meningslöst och marken gungar under fötterna. Det ”normala”, ”mänskliga” och ”naturliga” bär på en kapacitet att tvärtom uppvisa det absurda, omänskliga, ja till och med monstruösa.

Ingenting får så hårda stötar i hans poesi som ”det meningsfulla samtalet”. I *Handlingarna* är samtalet en förevändning för språket att sabotera grammatikens ordning. På andra ställen är samtalet ett tecken på oförståelse och icke-kommunikation. Det är svårt att inte tänka på den kliniska praktiken här, och samtalets vikt i varje psykoanalytisk relation. Samtalet är det som ska överbrygga avstånd. Fredssamtal, kvartssamtal, lokalsamtal, stödsamtal, långdistanssamtal, rundabords-samtal, textsamtal...

Nilssons samtal havererar. Det övergår antingen i malande monologer eller leder ingen vart. Han tycks säga: det hjälper inte alltid att prata om det. Ibland framhäver samtalet fördomar, exkludering och orimliga förväntningar. Samtalet kan vara en metafor för läsningen, men kan också rymma former som sammanfattningen och anekdoten, eller mer laddade diskursiva praktiker som till exempel bekännelsen eller avbönen. De förljugna och självhävdande aspekterna av samtalet som döljer sig under det dialogiska

anspråket avtäckts och dissekeras med stundtals sadistisk nit. Kvar dröjer sig en monoman, babblande idiot.

Subjekten i Nilssons dikter är inte sällan pratkvagnar. Vad är det de maler ner? Det vore enkelt att säga: det lyriska subjektet, de autentiska anspråken, språket i största allmänhet. Men möjligtvis är det samtalet självt som är föremål för denna nermalning. Det är den diskursiva form som ska förena människor, få oss att komma överens. Poesin framstår härmed i ett fullkomligt inkommensurabelt förhållande till terapin. Varje diktbok tycks kräva sin dos av nermalning, eller avlärande, av ett visst sätt att prata. Det gäller exempelvis "allmänna sanningar", som i dikten "Med titel" i *Synopsis* som inleds med en fras som alla kan hålla med om: "Jag är hellre glad än ledsen". Dikten räknar upp en rad utsagor enligt ungefär samma formel med endast små förskjutningar. Ganska snart uppdragas en profascistisk potential hos grundstrukturen, där det ena ledet ständigt underordnas det andra. Dikten blir obehaglig. Till synes oskyldiga språkliga strukturer kan genom enkla manipulationer förvandlas till åtskillnadspolitik. Dikten balanserar mellan systemkritik och en farlig reproduktion av oacceptabla åsikter. Som likställandet mellan barn och skor i *Barndomstolen* (2009). Det är en skrämmande dikt. Och samtidigt en svidande kritik av ett galopperande kapitalistiskt system.

En oundviklig fråga tar form: Kan en kritik mot rådande ordningar bli för skarp? Och när sker det i så fall? Kanske när den blivit så vass att blotta åsynen av eggen får oss att vända oss bort. Ty då upphör de flesta att lyssna. Kritiken kommer för nära, lägger sig i våra liv och framför allt våra begär och våra behov av lycka. Du får självklart vara kritisk, och helst mot företeelser som äger rum långt borta och pekar ut våra fiender, men i samma sekund som kritiken utgör ett hot mot våra personliga val eller vår lycka vänder vi bort blicken. Kritisera gärna den globala kapitalismen men tafsa inte på min rätt att köpa vilka skor jag vill. Kritisera gärna kärnfamiljen men lägg dig inte i min rätt att förverkliga mig själv som förälder.

Nilsson avtäcker hur upplevelser som tycks oblandat positiva, som "personlig lycka", "självförverkligande" och "rättighet", aldrig är entydiga; hur själva materialet för min lycka kan utgöras av någon annans olycka. Hur min realisering som människa ibland förutsätter någon annans de-realisering som människa. Och hur många av oss som är villiga att bortse från andras rättigheter i utövandet av våra egna självklara mänskliga rättigheter. Här når Nilsson som längst i sin undersökning av de begär som formar vår västerländska senkapitalistiska postliberala kultur. Här är han så nära man kan komma våra tabun, sveder tätt intill våra hemligaste begär och hotar att avtäckta det material som de när sig av och vilar på, dess undanträngda andra: det mörka hjärtat.

Den bästa bilden för denna komplexa härd av begär och etik, liv och död, är fortfarande den första hjärttransplantationen i Sydafrika där kirurgen Christiaan Barnard placerade ett svart hjärta i en vit mans kropp. Bilden är alltså märkligt verkningsfull: komisk, komplex, djupt mänsklig och hemsk på samma gång. Det är Nilssons poesi också. Den rör sig hastigt i sidled och på bredden och väjer varken för psykokirurgi, porraktrispseudonymer eller barnens rätt. Att den dessutom råkar avtäckta en och annan ideologisk härdsnäla i det västerländska samvetet är ren bonus. Subversivitet är inget som kan schemaläggas.

Det är lite som med betydelseproduktionen, ett slags spin-off-effekt. Hur var det Reznikoff sa nu igen?

I didn't intend the word, but it found me.